

Üniversite Sıralamaları Ne Söyle(me)z?

Buz Dağının Görünen ve Görünmeyen Yüzü

What Do('nt) University Rankings Tell Us? The Visible and Invisible Side of the Iceberg

Bilal Saraç¹ , Bayram Zafer Erdoğan²

¹ Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Eskişehir

² Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Eskişehir

Özet

Üniversite sıralamaları, yükseköğretim paydaşları tarafından küresel çaptaki üniversitelerin görece performanslarını kıyaslayabilmek için her yıl merakla beklenmektedir. Sıralamalara paydaşların göstermiş olduğu ilgi yeni sıralama kuruluşlarının ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Üniversitelerin akademik özelliklerinin nicelleştirildiği gösterge puanlarına dayandırılan sıralama sonuçlarının üniversitelerin akademik başarıları hakkında genel geçer bilgiler sağladığına inanılmaktadır. Bu nedenle sıralamaların yükseköğretim kurumlarını biçimlendirmekte, paydaşların kararlarını da derinden etkilemektedir. Dolayısıyla sıralamaların, yükseköğretim paydaşlarını nasıl şekillendirme(me)si gerektiği çeşitli perspektiflerden ele alınmalıdır. Bu çalışmada öncelikle sıralamaların metodolojik ve teorik temelleri ile birlikte performans ölçütleri değerlendirilmiştir. Daha sonra literatürde yer alan perspektifler işlevsel olarak incelenmiş, sıralamalara yönelik bakış açısını genişletmek için yeni perspektifler ortaya konmuştur. Sıralamaların eksik ve tutarsız yönleri yapılan analizlerle vurgulanmış, bu kuruluşların medya yoluyla oluşturduğu algının aksine paydaşların sıralama sonuçlarının doğrudan ya da dolaylı etkilerini, görünen ya da gösterilenlerin ötesinde değerlendirebilmeleri için buz dağının görünmeyen yüzüne dikkat çekilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Dünya Üniversite Sıralamaları, Sıralamalarda Yeni Perspektifler, Sıralamaların Etkileri

1990'lı yıllardan itibaren yükseköğretim pazarı eğitime olan talebin artışıyla birlikte küresel bir hal almış olup, yükseköğretim kurumları arasında yaşanan rekabet şiddetlenmiştir. Bu yarışta öne çıkabilmek için hem üniversiteler hem de bazı kuruluşlar yoğun biçimde pazarlama stratejileri geliştirmeye ve uygulamaya koymaya başlamışlardır. Her kurumun olduğu gibi yükseköğretim kurumlarının da görev tanımları, amaçları ve hedefleri bulunmaktadır. Derinleşen rekabet ortamında yükseköğretim kurumlarının faaliyet sonuçlarının nitel ya da nicel bir biçimde ortaya konulması, yani performanslarının

Abstract

University rankings are curiously awaited by higher education stakeholders each year to compare the relative performance of universities globally. The interest shown by the stakeholders in the rankings has led to the emergence of new ranking institutions. It is believed that the ranking results based on the indicator scores in which the academic characteristics of the universities are quantified provide generally valid information about the academic achievements of the universities. For this reason, rankings shape higher education institutions and deeply affect the decisions of stakeholders. Therefore, how rankings should (not) shape higher education stakeholders must be considered from various perspectives. In this study, first of all, the methodological and theoretical foundations of the rankings and performance criteria were evaluated. Next, the perspectives in the literature were examined functionally, and new perspectives were put forward to expand the perspective on rankings. The incomplete and inconsistent aspects of the rankings were emphasized by the analysis, and the invisible side of the iceberg was pointed out so that stakeholders could evaluate the direct or indirect effects of the ranking results beyond the visible or shown, contrary to the perception created by these organizations through the media.

Keywords: World University Rankings, New Perspectives on Rankings, Effects of Rankings

değerlendirilmesi önem kazanmıştır. Performansın değerlendirilmesinde etkinlik, etkililik, verimlilik, kalite, yenilik, kârlılık (bütçeye uygunluk) gibi performans boyutlarının yanı sıra yükseköğretim kurumlarının tarihlerinin, büyüklüklerinin, yapılarının, akademik programlarının da göz önüne alınması gerekmektedir.

Yükseköğretim kurumlarının performanslarının değerlendirilmesi ve kurumların sıralamalarının yapılması yeni bir olgu değildir. Başlangıçta akademik programları sıralamak yerine öncü kurumları açıklamak gibi bir yola

İletişim / Correspondence:

Dr. Öğr. Üyesi Bilal Saraç
Anadolu Üniversitesi, Yunus Emre
Kampüsü, İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi, Eskişehir
e-posta: b_sarac@anadolu.edu.tr

Yükseköğretim Dergisi / TÜBA Higher Education Research/Review (TÜBA-HER), 13(2), 257-271. © 2023 TÜBA

Geliş tarihi / Received: Mart / March 31, 2023; Kabul tarihi / Accepted: Temmuz / July 4, 2023

Bu makalenin atıf künyesi / How to cite this article: Saraç, B. & Erdoğan, B. Z. (2023). Üniversite Sıralamaları Ne Söyle(me)z? Buz Dağının Görünen ve Görünmeyen Yüzü. *Yükseköğretim Dergisi*, 13(2), 257-271. doi: 10.53478/yuksekogretim.1274645

ORCID: B. Saraç: 0000-0002-7580-202X; B. Z. Erdoğan: 0000-0002-2147-7356

başvurulmuştur. Daha sonra yükseköğretim pazarının büyümesiyle birlikte üniversite sıralamaları yapılmaya başlanmış, son on yılda ise üniversite sıralamalarına olan ilgi küresel çapta büyük artış göstermiştir (Stuart, 1995; Pusser & Marginson, 2013, s. 551). Shin ve Harman (2009) üniversite sıralamalarına artan ilginin yükseköğretimin kitleselleşmesi, piyasalaşması ve küreselleşmesiyle ilişkili olduğunu savunmuşlardır.

Üniversite sıralamaları, öğrenciler, akademisyenler, üniversiteler, üniversite yönetimleri ve politikacılar/hükümetler gibi yükseköğretimin birçok paydaşı tarafından kullanılmaktadır (Johnes, 2018, s. 585). Bu paydaşların her birinin kendi perspektiflerinden yaklaşarak bu sıralamaları değerlendirdikleri ifade edilebilir. Sıralamalar üniversiteye gitmek isteyen öğrenciler için kullanışlı bir veri kaynağı olarak görülmekte iken, yükseköğretim kurumları için eğitim ya da araştırma alanlarında üstünlüklerini gösteren bir terfi aracı olarak kullanılmaktadır. Ayrıca politikacılar/hükümetler üniversitelere tahsis edilen kamu fonlarının kaliteli bir yükseköğrenim hizmeti sağlayıp sağlamadığını görmek için sıralamaları ele almaktadırlar (Aguillo vd., 2010, s. 244; Tofallis, 2012, s. 22).

Sıralamalara artan toplumsal ilgi yükseköğretim kurumları için sıralama sistemlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Üniversite sıralamaları genellikle ticari kuruluşlar tarafından yayımlanırken, sıralama yapan üniversiteler ve hükümetler de bulunmaktadır. Yükseköğretim kurumlarının yer aldığı sıralamalar nicel verilerden türetilen performans değerlerine dayalı bir “lig tablosu” biçiminde sunulmaktadır (Usher & Medow, 2009). University Ranking by Academic Performance (URAP), Times Higher Education World University Ranking (THEWUR), Quacquarelli Symonds (QS), Academic Ranking of World Universities (ARWU), Leiden Üniversitesi ve The Center for World University Rankings (CWUR) yükseköğretim kurumlarının sıralamalarını gerçekleştiren ulusal ve uluslararası kuruluşlardır. Gün geçtikçe yeni sıralama sistemleri ortaya çıktığı ifade edilebilir. 2009 yılında dünya çapında sıralama yapan kuruluşların sayısı Shin ve Toutkoushian (2011) tarafından 33 olarak belirlenmiş iken, Tosunoğlu ve Apaydın (2020) ise onlarca farklı sıralama sisteminin ortaya çıktığını dile getirmişlerdir. Hazelkorn (2019) da dünyanın hemen her yerindeki yüksek öğretim kurumlarını karşılaştıran yaklaşık 200 farklı sıralama türünün olduğunu belirtmiştir.

Sıralamaların ortaya çıkışı ve iletişim ağlarının yapısı, yeni bir ekonomik sektörün oluşmasını sağlamıştır. Ticari medya kuruluşları tarafından sıralama rehberleri, okuyucu sayısını artırmanın ve kâr elde etmenin yeni bir yolu olarak görülmektedir (Stansaker & Kehm, 2009). Sıralama rehberlerinin yayımlandığı web siteleri yılda milyonlarca kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Bu durum reklam faaliyetlerinin yanında yükseköğretim kurumlarının eğitim fonu desteği alma potansiyelini artırmaya, üniversitelerin

eğitim pazarındaki konumlarının iyileştirilmesine olanak tanıyan yetenekli öğrencileri ve başarılı akademisyenleri bünyesine katmaya olanak tanımaktadır (Dill & Soo, 2005; Eccles, 2002).

Eğitim, diğer çalışma alanlarıyla etkileşimde olan, gelişim ve yeniliğin sürekli yaşandığı bir alandır. Ekonomi ise tüm alanların içinde bulunan ve oyunun kuralını belirleyen bir alandır. Eğitim alanında ise merkezi kural rekabettir. Örneğin, öğrenciler ilköğretimden itibaren lisansüstü eğitime kadar, hatta bir akademik unvana sahip olduklarında bile diğerlerine göre sıralanmaktadırlar. Medyalaştırılmış sıralamalar, oyunun kabul edilmiş kuralından yararlanmaktadırlar. Ancak bu durum, sıralamaları medya ve ticari mantığın ortak sermayesine dönüştürmekte ve sıralamaların yapısını bozmaktadır (Stack, 2016, s. 32).

Her yıl yeni sıralama yapan kuruluşların türemesi sıralama sonuçlarının geçerliliği ve güvenilirliği hakkında tartışmalara yol açmıştır. Çünkü değerlendirme ölçütleri kurumların kontrolü altında olup, manipülasyona açıktır (Johnes, 2018, s. 585). Büyük takipçi kitlesine sahip olan sıralama kuruluşlarının açık erişime sahip olmadığı görülebilir. Sıralama ölçütleri üniversitelerin yapılarını (tarihleri, büyüklükleri, karakteristik özelliklerini vb.) göz ardı eden gösterge setlerinin bir kombinasyonundan oluşmaktadır. Nitekim “Nobel ödüllü mezun sayısı”, “Akademik itibar” gibi göstergeler üniversitelerin değerlendirilmesinde neyin önemli olduğu sorusuna yanıt vermekten uzaktır. Kuruluşların İngiliz dilinde yapılan yayınlara büyük önem verdiği, Avrupa ve Kuzey Amerika’daki daha eski, daha zengin üniversitelerin sıralamalarda başı çektiği görülebilir (Gadd, 2020, s. 587).

Sıralamaların kavramlaştırılması, rehberlik ettikleri düşünce tarzları, üniversiteler ve diğer paydaşlar üzerindeki etkileri ile birlikte sıralamaların teorik ve metodolojik yapıları da tartışılmaktadır (Chen & Liao, 2012; Marginson & Van der Wende, 2007; Rhein & Nanni, 2021). Değerlendirme ölçütleri üzerinde bir fikir birliği sağlanamamış olması, yani keyfi olarak belirlenen değişkenlerin ve bu değişkenlere atanan önem derecelerinin (ağırlıkların) kullanılması gibi nedenlerden ötürü sıralamalara, teorik ve metodolojik açıdan zayıf oldukları yönünde eleştiriler getirilmektedir.

Sıralama sistemlerine yönelik birçok bilimsel eleştiri olmasına rağmen kuruluşların hepsi en iyi üniversiteleri belirlediklerini iddia etmektedirler. Hatta sıralamalara katılmamanın, katılmaktan daha büyük maliyetler doğurabileceğini öne sürmektedirler. Bu bağlamda kuruluşlar küresel çapta onca üniversiteyi adil bir biçimde değerlendirmenin imkânsız olduğunu, sıralamaların arkasında yatan fikri en iyi biçimde yansıttıklarını savunarak eksikliklerine ve eleştirilere de karşı çıkabilirler. Ancak kuruluşların sıralama sonuçlarındaki doğal belirsizlikleri kabullenmeleri, daha kabul edilebilir sonuçlar için bilimsel eleştirilere ve yardımlara açık olmaları gerekmektedir.

Sıralamaların ortaya çıkışı yalnızca yükseköğretimin içindeki faktörlerle değil, aynı zamanda sektörün dışındaki faktörlerle de bağlantılıdır. Bu nedenle sıralama yapan kuruluşlar, sıralamaların yükseköğretimde radikal bir dönüşümün işareti olduğunu bir ilke olarak savunabilirler. Ancak bu dönüşümün nasıl yorumlanması gerektiği, dönüşüm sürecinde kimlerin rol alması gerektiği ile birlikte sıralamaların bu dönüşüm sürecindeki konumu tartışılması gereken en önemli hususlardan biridir.

Bu çalışmada, sıralama düşüncesinin tıpkı bir buz dağının gölgesinde kalan kısımlarını gün yüzüne çıkarmak ve sıralama yapan kuruluşların yükseköğretim paydaşları üzerinde oluşturduğu algıyı ortaya koymak amaçlanmıştır. Yükseköğretim paydaşlarına sıralamaların işlevleri hakkında açıklayıcı bilgiler sunmak, sıralama sonuçlarının değerlendirilmesi açısından uyarılarda bulunmak, sıralamalara verilen önemin gözden geçirilmesini sağlamak hedeflenmiştir. Bu amaç ve hedeflere ulaşmak için önde gelen sıralama kuruluşları teorik ve metodolojik açıdan incelenmiş, sıralamalar farklı perspektiflerden yaklaşımlarla değerlendirilmiş, eksik ve hatalı yönleri ifade edilmiş, sıralama sonuçlarına yönelik çarpıcı bulgular birtakım veriler yardımıyla desteklenmiştir. Bu çalışmanın asıl amacı, sıralama yapan kuruluşları, daha adil, şeffaf ve sorumlu sıralamalar yapmaya yönlendirmekten ziyade, paydaşların sıralama sonuçlarının doğrudan ya da dolaylı etkilerini, görünen ya da gösterilenlerin ötesinde değerlendirebilmelerine yardımcı olmaktır.

Üniversite Sıralamalarının Teorik ve Metodolojik Temelleri

Üniversite sıralamaları, sıralamaların sonuçlarını değerlendirenler (öğrenciler, akademisyenler, yükseköğretimde yer alan yöneticiler, politikacılar vb.) tarafından yükseköğretim kurumlarının görece performansını ölçmede kullanılan bir araçtır. Genellikle, sıralamalarda başı çeken kurumların daha üretken olduğu, daha kaliteli eğitim hizmeti sunduğu, daha nitelikli araştırmalar yaptığı, kısacası topluma daha çok katkıda bulunduğu varsayılmaktadır. Yükseköğretim kurumlarının eğitim, araştırma ve topluma hizmet gibi üç temel alanda görev üstlendiği söylenebilir. Kurumlar bu alanların hepsinde iyi performans gösterebileceği gibi bazı alanlarda kötü performans sergileyebilirler. Örneğin, sınırlı kaynaklara sahip bir kurum eğitim konusunda etkin iken araştırma konusunda etkili olmayabilir. Öte yandan bilgi üretiminde çok etkin olan, ancak öğrencilerine iyi bir eğitim sunamayan büyük bir kurumla da karşılaşılabilir (Shin & Toutkoushian, 2011, s.3).

Sıralama kuruluşları, farklı bağlamlara ve değişen stratejik amaçlara sahiptirler. En sık biçimde takip edilen ve değerlendirilen “THEWUR”, “QS” ve “ARWU” kuruluşları “Üç Büyükler” olarak nitelendirilmektedirler. THEWUR sıralaması, bir medya şirketi tarafından,

QS sıralaması, uluslararası eğitim ağları olan ve işletme eğitiminde uzman görüşüne sahip bir şirket tarafından ve ARWU ise bir üniversite tarafından yayımlanmaktadır. THEWUR ve QS sıralamaları büyük ölçüde anket verilerine dayanmakta iken, ARWU basit bibliyometrik göstergelere dayanmaktadır. Kullandıkları değişkenler ve ağırlıklar farklı olsa da “Üç Büyükler”, yükseköğretimin medyalştırılması ve piyasalaştırılması mantığına göre hareket etmektedirler (Stack, 2016). ■ Tablo 1.’de üç büyüklerin sıralamalarda kullandığı değişkenlere ve değişkenlerin ağırlıklarına yer verilmiştir.

■ Tablo 1’de yer alan anket verilerinin sıralamalar üzerindeki etkisi kullanılan değişkenlere ve değişkenlerin ağırlıklarına bakılarak anlaşılabilir. Bu tür sıralama yapan kuruluşlar sorumluluğu kısmen üniversitelere bırakmışlardır. Yani, sıralama yapan kuruluşlar birtakım değişkenlere yönelik verileri üniversitelerden talep etmektedirler. Üniversitelerden doğru ve güvenilir verileri temin etmesi, kuruluşlardan da sıralama sonuçlarını tarafsız bir biçimde yayınlaması beklenmektedir. Ancak, verilerin karşılıklı çıkar ilişkisi bulunan kurumlar arasında paylaşılması, sıralama sonuçlarını manipülasyona açık hale getirmektedir. Nitekim Fauzi vd. (2020), anket verilerine göre yapılan sıralamaların, prestijli, büyük ve tarihi üniversiteler lehine olabileceğini ifade etmişlerdir.

Bibliyometrik verilerin kullanılması nedeniyle, ARWU sıralamasının, THEWUR ve QS sıralamalarına göre daha şeffaf olduğu düşünülse de anglofon üniversitelerin sıralamalarda başı çekmesi dikkat çekmektedir (Altbach, 2012). ARWU sıralamasının büyük ölçüde Institute for Scientific Information (ISI) atf indeksi verilerine bağlı olduğu açıktır. Ancak, atf indeksine dayalı bibliyometrik verilerde yanlılık olduğunu vurgulayan Van Raan (2005), bir üniversitenin mühendislik, fen bilimleri, sağlık bilimleri ya da sosyal bilimlerdeki gücünün, bu tür sıralamalardaki konumuna çok çok az katkı sağladığını belirtmiştir.

Sıralamalarda sıklıkla kullanılan bir diğer gösterge türü de itibar göstergeleridir. Üniversiteler öğrenci sayıları, akademik personel sayıları ve kurum gelirleri gibi göstergelerin yanı sıra itibar göstergeleriyle de birbirleriyle kıyasıya rekabet etmektedirler. İtibar göstergelerine atanan ağırlık değerlerinin bir hayli yüksek olması, sıralamaya katılan birçok üniversitenin kıyım uğramasına neden olmaktadır. Bu noktadan hareketle itibar göstergelerinin, özellikle köklü bir geleneğe sahip yükseköğretim kurumlarının sıralamalardaki itibarını korumak için kullanıldığı sonucuna ulaşabiliriz. Nitekim Federkeil (2008)’e göre itibar göstergeleri performansın ya da kalitenin bir ölçüsü değil, tanımlanmış sosyal gruplar içerisindeki hiyerarşinin bir ölçüsüdür.

Genel olarak sıralama yapan kuruluşların, farklı boyutlardaki, farklı değişkenlere odaklanma eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır (■ Tablo 1.).

Tablo 1. “Üç Büyükler” in kullandığı değişkenler ve ağırlıkları.

ARWU	THE	QS
Eğitim Kalitesi	Eğitim (Öğrenme Ortamı)	
	Akademik İtibar (%15)	
	Akademik personel başına öğrenci sayısı (%4,5)	
Nobel Ödülü ve Fields Madalyası (Matematiğin Nobeli) kazanan bir kurumun mezun sayısı (%10)	Doktora öğrencilerinin lisans öğrencilerine oranı (%2,25)	Akademik İtibar (%40)
	Akademik personel başına doktora öğrencisi sayısı (%6)	
	Kurum geliri (%2,25)	
Fakülte Kalitesi	Araştırma (Üretkenlik, Gelir ve İtibar)	
Nobel Ödülü ve Fields Madalyası kazanan bir kurumun personel sayısı (%20)	İtibar anketi (%18)	İşveren İtibarı (%10)
Yüksek sayıda atıf alan araştırmacı sayısı (%20)	Araştırma gelirleri (%6)	
	Araştırma üretkenliği (%6)	
Araştırma Çıktısı		Fakülte Öğrenci Oranı (%20)
Nature and Science’da yayınlanan makale sayısı (%20)	Atıf Sayısı (Araştırma Etkisi) (%30)	
SCI-E ve SSCI’da yayınlanan makale sayısı (%20)		
Kişi Başına Ortalama Performans	Uluslararası Durum (Personel, Öğrenci ve Araştırma)	Fakülte Başına Atıf Oranı (%20)
	Uluslararası öğrencilerin oranı (%2,5)	
	Uluslararası personelin oranı (%2,5)	
Yukarıda ifade edilen göstergelerde alınan puanların akademik personel başına değeri (%10)	Uluslararası iş birliği (%2,5)	
	Sanayi iş birliği gelirleri (bilgi transferi) (%2,5)	Uluslararası Öğretim Üyesi Oranı (%5)
		Uluslararası Öğrenci Oranı (%5)

İnsan kaynakları boyutu (akademik personel sayısı, öğrenci sayısı vb.), eğitim boyutu (akademik başarı, mezun oranı vb.), araştırma boyutu (yayın sayısı, proje sayısı, atıf sayısı vb.) ve finans boyutu (araştırma gelirleri, kamu katkısı ve özel sektör desteği vb.) sıralamalarda sıklıkla ele alınmaktadır. Üniversiteler, çoklu girdileri çoklu çıktılara dönüştüren organizasyonlardır. Bu boyutlardaki değişkenlerin çeşitli kombinasyonlarının kullanılmasıyla üniversitelerin görece performansları sıralanmaktadır. Bu doğrultuda, belirlenen bir amacın gerçekleştirilme derecesi olan etkililik, en az girdi ile en çok çıktı üretme başarısı olan etkinlik ya da çıktıların girdilere oranı olan verimlilik, teorik açıdan performansın bir boyutu olarak sıralamalarda göz önüne alınmalıdır.

Sıralamalar, kurumların görece performanslarını ölçmek ve sonuçları bir lig tablosu biçiminde yayımlayabilmek için bir gösterge seti kullanılmaktadır. Gösterge setinde yer alan değişkenler tipik olarak kurumsal performansın boyutlarına (eğitim, araştırma, insan kaynakları, finans vb.) ve diğer bazı faktörlere dayanmaktadır. Gösterge setlerinin

oluşturulmasıyla metriklerin nasıl ağırlıklandırılacağı belirlenmektedir. Ağırlıklandırılan değişkenler ile üniversitelerin performanslarını nicel bir değere atayan ölçüm yöntemi uygulanmaktadır. Genel anlamda ve boyutlar bazında elde edilen nicel değerler, tıpkı turistlerin en iyi otel ya da restoranları belirlemelerine yardımcı olan rehber kitapları kullanmaları gibi küresel çapta üniversiteleri karşılaştırmayı hızlı ve kolay hale getirmektedir. Bununla birlikte sıralamalar, üniversiteler gibi karmaşık yapıya sahip organizasyonların faaliyetlerini birkaç basit göstergeye indirgemektedir. Küresel çapta üniversiteleri karşılaştırmayı sağlayacak verilerin olmaması nedeniyle sıralamalar, en önemli olanı ölçmekten ziyade, kolayca ölçülebilen göstergelere dayanmaktadır (Hazelkorn, 2013, s. 6).

Sıralamaları yapan kuruluşların her birinin yaklaşımı, amaca ve kullanılan metodolojiye göre farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, kullanılan metodolojiye göre farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, kullanılan metodolojiye göre farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, kullanılan metodolojiye göre farklılık göstermektedir. Bu bağlamda, kullanılan metodolojiye göre farklılık göstermektedir.

Hangi üniversitenin en iyi performansı gösterdiği, bu sorunun hangi perspektiften sorulduğuna, bunun için hangi bilgilerin hangi amaç doğrultusunda gerekli olduğuna bağlıdır.

Üniversite Sıralamalarının Farklı Perspektiflerden Yorumlanması

Sıralamaların yükseköğretim paydaşları için ne anlama gel(me)diğini, yükseköğretim paydaşlarını nasıl şekillendirme(me)si gerektiğini anlatmak için pek çok yaklaşım geliştirilebilir. Stansaker ve Kehm (2009) “piyasa düzenlemesi olarak sıralamalar”, “küreselleşme açısından sıralamalar”, “denetim topluluğunun yükselişi açısından sıralamalar”, “kurumsal kimlik oluşturma açısından sıralamalar” ve “bilgi toplumu açısından sıralamalar” yaklaşımlarını, sıralamaların işlevsel yanlarını göstermek için benimsemişlerdir. Bu çalışmada bahsi geçen yaklaşımlara ilaveten “eşitlik açısından sıralamalar”, “önemli olanı ölçmede sıralamalar” ve özellikle “yöntem bilimciler açısından sıralamalar” yaklaşımları ortaya konmuştur. Ayrıca bu yaklaşımlar sadece sıralamaların olumlu yönlerini göstermek için değil, olumsuz yanlarını da ortaya koymak için aşağıda kısaca ele alınmıştır.

Piyasa Düzenlemesi Olarak Sıralamalar

Yükseköğretim sektörünün düzenlenmesinde ve yönetilmesinde meydana gelen değişiklikler, sıralamaların yükseköğretim paydaşları için ne ifade ettiğine dair bir bakış açısı kazandırabilir. Yaşanan değişikliklerden biri bazı devletlerin yükseköğretimin kilit düzenleyicisi olmaktan vazgeçmeleridir. Yeni düzende yükseköğretim sektörü yönetimi geçmişe göre daha dağınık ve karmaşık hibrit yönetim düzenlemeleri oluşturmuştur (Gornitzka & Maassen, 2000).

Sıralamaların, bu yeni yönetim yaklaşımıyla çeşitli konularda bağlantılı olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda bazı ülkeler, sıralamaların sonuçlarına göre üniversitelere kaynak tahsis etmektedirler. Birleşik Krallık'taki The Research Assessment Exercise (RAE) ve Yeni Zelanda'daki The Performance-Based Research Fund (PBRF) bu duruma örnek olarak verilebilir (Clarke, 2005). Kurumsal kaynakların tahsisi ile sıralamalar arasında böyle bir bağlantının olması yönetimlerin yapacağı düzenlemeleri sıralamalara uyumlu hale getirebileceği açısından ilgi çekici olabilir. Ancak burada asıl ilgi çekici olması beklenen nokta teorik ve metodolojik açıdan sorunları bulunan sıralamalara göre üniversitelere kaynak tahsisi yapılmasının yükseköğretim sistemlerine vereceği zarardır.

Sıralamaların herkese açık ve kolay erişilebilir olması, geniş toplulukların, yükseköğretim kurumlarının performansı hakkında daha fazla fikir sahibi olmasını sağlayabilir. Buradan hareketle sıralamaların dual bir rolünün olduğu söylenebilir. Sıralamalar, üniversite seçimi için öğrencilere ve üniversite mezunlarına işe almak için şirketlere gösterge

sağlarken, öğretim, araştırma ve teknolojik uygulama arasındaki bağlantının merkezi haline gelen organizasyonel modelleri (yani üniversiteleri) ön plana çıkarmaktadır (Teodoro vd., 2018, s. 178). Sıralamaların bu dual rolü, tıpkı üretim piyasasında olduğu gibi sıralama yapan kuruluşlar ile birlikte yükseköğretim kurumlarını, müşteri odaklı ve rekabetçi olma anlayışlarına sürüklemiştir. Bu durum, sıralama yapan kuruluşlar ile üniversiteler arasında yeni bir ilişkiyi düzeni meşrulaştırma çabası olarak yorumlanabilir. Böylelikle sıralama yapan kuruluşlar performans metaforunu ön plana çıkarıp küresel ilgiyi (takipçi sayısı, reyting vb.) ve birtakım gelirleri (reklam, teşvik vb.) elde ederken, üniversiteler ise kanıtlanmış performans başarıları ve tanınırlık elde edeceklerdir.

Küreselleşme Açısından Sıralamalar

Küreselleşme, tarımdan sanayiye, ekonomiden bilgi üretimine kadar toplumun her yönden değişmesine ve dönüşmesine neden olmuştur. Yükseköğretim sistemleri de bu değişim ve dönüşümden payına düşeni almıştır. Bilgi endüstrisinin artan önemi, bilişim teknolojilerindeki yenilikler, ulusal ve uluslararası denetim sistemlerindeki büyüme, küreselleşen dünyamızda insan, fikir, kültür, teknoloji, mal ve hizmet akışının hızlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bilgi, ekonomik, sosyal, askeri ve politik gücün temeli haline geldiğinden bilgi üreten merkezler olarak üniversiteler, yükseköğretim sistemlerinin küresel arenadaki lokomotifi konumundadırlar. Yükseköğretime artan talep, yenilikçi ve sınır ötesi kurumların ortaya çıkışı, öğrenciler ve akademik personel arasında yaşanan hareketlilik küreselleşme ile yükseköğretimi birbirine bağlayan bir dizi konudur. Küreselleşme ile yükseköğretim arasındaki ilişki üniversiteleri rekabetin odak noktasına taşımıştır. Küreselleşmenin etkisi ve küresel bilgi ekonomisi birleştirildiğinde yükseköğretimi yeniden biçimlendiren küresel rekabet olgusu ortaya çıkmıştır. Yükseköğretimde küresel rekabeti karakterize eden birçok gelişmeden söz edilebilir. Bu gelişmelerden birinin de küresel üniversite sıralamaları olduğu söylenebilir (Hazelkorn, 2009, s. 3; Rust & Kim, 2015, s. 241; Knight, 2008).

Ulusal çapta üniversite sıralamaları yapılmasına rağmen, uluslararası sıralamalar daha çok merak uyandırmaktadır. Günümüzde pek çok yükseköğretim kurumunun küreselleşme stratejisi olduğu bilinmektedir. Hazelkorn'a (2011) göre sıralamalar küreselleşmenin yoğunlaşması için kaçınılmaz bir sonuç ve metafordur. Hem insan sermayesinin hem de bilginin kaynağı olarak yükseköğretim, piyasadan daha büyük bir pay elde edebilmek adına jeopolitik savaşların yaşandığı bir alan haline gelmiştir. Yine Hazelkorn'a (2017) göre sıralamalar performans aşırı vurgu yaparak, baskın kurumların imajlarını korumalarına ve ayrıcalıklı konumlarını güçlendirmelerine yardımcı olmaktadır. Bu bağlamda sıralamaların prestij kazandırmada, kaynak tahsisinde ve küresel çapta hiyerarşik ilişkiler kurmada oyunun kurallarını dayatan aktörler olduğu söylenebilir.

Özellikle son yirmi yılda sıralamalar küreselleşen yükseköğretimin yönetim mantalitesini belirlemede kritik bir güç haline gelmiştir. Akademik performansı göreceli olarak ölçen ve sıralama yapan kuruluşlar, gelişmiş performans arayışında olan kurumların kurumsal davranışlarını yeniden biçimlendirmeye başlamıştır. Bazı kurumlar akreditasyon planlarını, bazıları da yayın indeksi ölçütlerini sıralama yapan kuruluşlara göre belirlemektedirler (Woelert & Yates, 2015; Collins & Park, 2016).

Denetim Toplumunun Yükselişi Açısından Sıralamalar

Denetim, kurumların sağladığı bilgilerin geçerliliğini ve güvenilirliğini değerlendirmek, faaliyetlerinin ve işlemlerinin önceden belirlenen amaçlara uygun bir biçimde gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlemek için kurumların verilerine, kayıtlarına, işlevlerine ve performanslarına yönelik nesnel bir biçimde kanıt toplanan ve sistematik olarak değerleyen süreçtir. Günümüzde denetim fikri, muhasebe ve finansman ile pek ilişkili olmayan birçok yeni bağlamda ele alınmaktadır. Denetim kültürü, en yalın haliyle, muhasebe ve finansal yönetim ilke ve yöntemlerinin kişilerin ve kuruluşların yönetimine daha da önemlisi sosyal ve kültürel alanlarına uygulandığı süreçtir. Yeni denetim kültüründe ise üretkenliği ve performansı artırmak ya da insan davranışlarını biçimlendirmek için istatistikler ve göstergeler kullanmakta nicel ölçüm ve sıralama uygulamaları kurumsallaşmakta ve yaygınlaşmaktadır (Shore & Wright, 2015, s. 24).

Yükseköğretime artan talep ve sektöre tahsis edilen kaynaklar yükseköğretim sistemlerinin genişlemesini ve yaygınlaşmasını sağlamıştır. Böylelikle yükseköğretim kurumlarının faaliyetlerinin değerlendirilmesi konusunda artan bir ilgi ortaya çıkmıştır. Power (1997)'a göre geçmişte yükseköğretim kurumlarının faaliyetleri (etkinlikleri, verimlilikleri vb.) yalnızca devlet ile üniversiteler arasında kapalı kapılar arkasında karakterize edilir iken, denetim toplumunun yükselişinin bir sonucu olarak bu konu tartışılmaya açılmıştır.

Denetim toplumu perspektifinde sıralamaların, yükseköğretimde kaliteyi ve hesap verebilirliği nicel ölçümlerle yeniden tanımladığı ifade edilebilir. Bu kapsamda, yükseköğretim sistemlerinde kaliteyi değerlendirmeye yönelik kalite komisyonlarının kurulduğu, kalite güvence yönergelerinin hazırlandığı bilinmektedir. Stansaker (2003), kalite güvence planlarının önemli ölçüde yayıldığını, ancak kalite güvencesinin öğrenme çıktıları ve performans gibi konuları ele almada başarısız olduğunu dile getirmiştir. Sıralamalar ve lig tablolarının popülerliği, yeni bir iş kolunun ve gelir kaynağının doğuşunu sağlamıştır (Sauder & Espeland, 2009, s. 71). Bu doğrultuda sıralama yapan kuruluşların finansal yapıları, ahlaki durumları (gerçeği gösterme erdemine sahip olma) ve göstergeler tarafından üretilen yeni hesap verebilirlik işlevi arasındaki ilginç ve bir o kadar da hassas bağlantı göze çarpmaktadır.

Kurumsal Kimlik Oluşturma Açısından Sıralamalar

Yükseköğretim sistemi bağlamında kurumsal kimlik, üniversite topluluğu tarafından paylaşılan, günlük uygulamaları tanımlayan, yönlendiren ve anlamlandıran sosyo-kültürel eylemlerin bileşimidir (Arteaga, Joya & Bastidas, 2014). Üniversitelerin sahip olduğu bir dizi norm, değer, amaç, prosedür ve kuruma yönelik ayırt edici özellikler bu eylemleri oluşturmaktadır. Bu eylemler, toplumun talebine cevap olarak yönlendirildiğinde ve belirli bir zaman geçtiğinde kimliğe dönüşmektedir (Cortés, 2011). Bahsi geçen eylemlerin üniversitelerin kimliğini çeşitlendiren normlar olduğu kabul edilebilir. Ancak üniversiteler, sıralama sonuçları ile belirlenen imajlara adapte olmaya zorlanırlar (Gioia vd., 2000). Bu açıdan bakıldığında sıralamaların, çeşitliliği engellediği, tekdüzeliği ve standardizasyonu teşvik ettiği sonucuna varılabilir (Fowles vd., 2016, s. 790).

Son yıllarda üniversite kimliğinin oluşumunda sıralamaların büyük bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Nitekim sıralamalar üniversitelere bir kurum olarak “biz kimiz”, “diğer üniversiteler arasındaki yerimiz ne” ve “biz kim olmalıyız” algılarını sorgulatmaktadır. Bu doğrultuda Fowles vd. (2016), sıralamaların kurum kimliğinin oluşumunda önemli bir bileşen haline geldiğini, üniversitelerin kurumsal kimliklerini şekillendirmek ve tanımlamak için sıralamaların sağladığı statü stratejik bir biçimde kullandığını ifade etmiştir.

Sıralamaların kurumlara, oluşturulan hiyerarşideki konumlarına bağlı olarak prestij kazandırdığına inanılmaktadır. Bu nedenle, üniversiteler diğer üniversitelerin itibarını ve konumlarını kendi stratejik gelişimleri için çok önemli görmektedirler (Lbianca vd., 2001). Bu açıdan sıralamalar, kurumların kendilerini karşılaştırdıkları, kendi kimliklerini oluşturmaya ve inşa etmeye çalıştıkları bir “moda arenası” işlevi görmektedir (Stansaker & Kehm, 2009).

Bilgi Toplumu Açısından Sıralamalar

Günümüzde, sermaye, emek, hammadde ve enerjiye sahip olmaktan ziyade, bilgi ve enformasyonun başrolü oynadığı yeni bir ekonomi ve üretim paradigması ortaya çıkmıştır. Bilgi toplumu olarak tanımlanan bu yaklaşım, bilgi, yenilik ve bilgi emekçileri üreten yüksek kalitede eğitime önem vermektedir (EACEA, 2012). Bilgi toplumunda, yükseköğretim, toplum ve ekonomi arasındaki karşılıklı bağlantıların ve bağımlılıkların geniş çapta olduğu kabul edilmektedir (Snellman, 2015, s. 87).

Bilgi toplumu, sadece bilgidan nasıl yararlanılacağı konusunda değil, aynı zamanda bilginin üretilmesi ve geliştirilmesi konularında da öne çıkmaktadır. Bugün dünyada bilgiyi üretme, güncelleme ve biriktirme yeteneği, güç, saygı ve medeniyet üstünlüğü gibi kazanımları elde

edebilmek için ülkeleri ve toplumları kıyasıya bir rekabetin içine sürüklemiştir (Dhawi vd., 2010). Bilgi üretimi, rekabet avantajı sağlamanın yanı sıra, üniversitelerin ulaşmaya çalıştığı bir hedef haline gelmiştir. Bu, bilgi toplumunun küreselleştiğini göstermektedir. Bu durum, ülkelerin ya da yükseköğretim sistemlerinin, bilgi toplumunun inşasına katkılarının ve küresel rekabette ayakta kalabilme güçlerinin belirlenmesini, yani performanslarının değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır (Wahid Jerges, 2020, s. 338).

Bu perspektifte sıralamaların, bilginin üretilmesi ve yapılandırılmasındaki niteliksel değişiklikleri vurguladığı, ele alınan birtakım göstergelerle bilgi toplumunun boyutlarını belirlediği iddia edilebilir. Ancak sıralamaların, öğrenci sayısı, akademik personel sayısı, endüstri ve ticaretten doğan araştırma geliri gibi normatif filtre görevi gören gösterge setlerini kullanması, üretilen bilginin değeri konusunda, bilgi toplumunun sıralama sonuçlarına duyduğu güven sınırlıdır.

Eşitlik Açısından Sıralamalar

Dünya çapında yaşanan rekabet yükseköğretim kurumları arasındaki itibar yarışını artırmaktadır (Van Vught, 2007). Bu yarışa oldukça önem veren yükseköğretim paydaşları, her yıl yayımlanan sıralama sonuçlarını merakla beklemektedirler. Sıralamaların üniversitelerde olup bitenleri nicel gösterge puanlarına dayanarak özetlediği inancına sahip paydaşlar için sıralamalar güvenilir bir göstergedir (Soh, 2015).

Kaynak dağılımının, eğitim imkânlarının ve bilimsel kapasitenin eşit olmadığı bir dünyada Clark (2007), sıralamaların eşitlik açısından bir tehdit olduğunun altını çizmiştir. Çünkü sıralamalar gelişmiş ülkelerle, gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkeler arasındaki bu eşitsizlikleri dikkate almadan kazananın belli olduğu sonuçları yayımlamaktadır. Bilimsel kapasite açısından 2018-2020 yılları arasındaki ortalama veriler dikkate alındığında, dünyada yayınlanan bilimsel makale sayısının %24,4'ünün Çin'deki, %17,4'ünün ise ABD'deki çalışmalardan oluştuğu açıklanmıştır. Dünyada en sık alıntı yapılan makalelerin %27,6'sının Çin'li, %24,9'unun ise ABD'li araştırmacılar tarafından yayımlandığı ifade edilmiştir (Euronews, 2022). Benzer biçimde üniversite ile sanayi arasındaki iş birliğinden doğan üretim potansiyeli de eşit bir dağılım göstermemektedir. Avrupa Patent Ofisinin (EPO) raporuna göre 2021 yılında en çok patent alan ülke 27,424 ile ABD olurken, ABD'yi sırasıyla Almanya, Japonya, Çin ve Fransa takip etmektedir.

Yükseköğretim sistemleri arasındaki eşitlik tartışması genel olarak küreselleşmenin izlerini yansıtmaktadır. Ekonomistler Joseph Stiglitz ve Dani Rodrik, küreselleşmenin bazı konularda gelişmiş ülkelerin çıkarları lehine çalıştığını, bu durumun uluslararası eşitsizlikleri güçlendirdiğini savunmuşlardır (Stiglitz, 2002; Rodrik,

1999). Bu eşitsizliği güçlendiren bir diğer konu da üniversite sıralamalarıdır. Sıralamalarda ekonomik açıdan daha zengin ülkelerin yükseköğretim kurumlarının başı çektiği görülebilir. Dolayısıyla araştırma bütçeleri ve eğitim olanakları daha iyi olan yükseköğretim kurumları bilgi üretimindeki ve dağıtımındaki konumunu güçlendirirken, daha az olanaklara sahip yükseköğretim kurumları onları takip etme eğiliminden öteye geçememektedir.

Yükseköğretim sistemlerinde ve bilimde küreselleşmenin kaçınılmaz olduğu kabul edilmektedir. Tarih boyunca yükseköğretim sistemleri kapsamı açısından küresel olmuştur ve daima eşitsizliklerle karakterize edilmiştir. 21. yüzyıl dünyasında da hiçbir yükseköğretim sistemi tek başına var olamayacaktır. Bu noktada küresel dünyanın çıkmazlarını ve nüanslarını tanımak, sonrasında ise yükseköğretim kurumlarının mümkün olduğunca eşit olmasını sağlama ihtiyacını kabul eden küresel bir ortam oluşturmak gerekmektedir (Altbach, 2003). Yükseköğretim paydaşlarının sıralamalara duyduğu platonik hayranlığın ve medya kuruluşlarının oluşturduğu algının bu ortamın oluşturulmasındaki en büyük engeller olduğu düşünülmektedir.

Önemli Olanı Ölçmede Sıralamalar

Üniversite sıralamaları öğrenci sayısı, akademik personel sayısı, araştırma gelirleri ve kurum gelirleri gibi değişkenlerle yükseköğretim kurumlarının itibarını değerlendiren paydaşlar için "flash" haber statüsündedir. Paydaşlar tarafından böylesine değer atfedilmesinin yanı sıra sıralamaların ölçüm yapmada neye önem verdiklerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Nitekim birkaç lineer akademik göstergenin nicel değerlerini subjektif ağırlıklandırmalar kullanarak elde eden sıralamalar, kurumlar hakkındaki kapsamlı gerçekleri ortaya koymaktan uzaktır. Stella ve Woodhouse (2006)'a göre sıralamalar önemli olanı ölçmekten ziyade ölçülebilir olanı ölçmekle ilgilenmektedir.

Sıralama ölçütlerinin birçoğu değerlendirici olmaktan ziyade tanımlayıcı durumundadır. Akademik personel başına öğrenci sayısı, uluslararası öğrenci ve personel sayısı, araştırma bütçeleri ya da kurum gelirleri vb. değişkenlerle, yükseköğretim kurumlarının kalitesini, performansını ya da başarısını değerleyen sıralamalar paydaşlara, buz dağının görülmemesi istedikleri yüzünü göstermektedir. Bir başka deyişle sıralamalar gelişmiş yükseköğretim sistemleri lehine çalışmakta, rekabet koşullarını onlar lehine belirleyerek, karakteristik özelliklere sahip yükseköğretim sistemlerinin kurumsal çeşitliliğini sergilemelerine engel olmaktadır. Örneğin, sıralamalarda para birimi olarak ABD doları (\$) kullanılmaktadır. Bu durum gelişmekte olan ya da gelişmemiş ülkelerdeki üniversitelerin araştırma bütçelerinin (veya kurum gelirlerinin) kurlarda yaşanan dalgalanmalardan dolayı birim bazında azalış göstermesine, dolayısıyla da sıralamalarda geriye düşmelerine sebep olmaktadır. Bunun

sonucunda geriye düşen üniversiteler çoğunlukla kendi amaç ve hedeflerinin dışına çıkarak, araştırma bütçelerini artıracak politikalar üretmeye koyulmaktadır. Bu gibi örnekler diğer sıralama göstergeleri için de türetilbilir.

Bu noktadan hareketle, sıralamaların önemli olanı ölçmediği ve üniversiteleri hatalı politikalar izlemeye sürükleyebileceği sonucuna ulaşılabilir. O halde, yükseköğretim kurumları için önemli olan nedir? sorusu akıllara gelmelidir. Yükseköğretim kurumları için önemli olanın ne olduğu, kurumdan kuruma farklılık göstermektedir. Çünkü her bir yükseköğretim kurumunun tarihi, ekonomik kaynakları, insan kaynakları, kurum içi sosyal adaleti, sağladıkları kamu yararı, bilgiyi üretme ve kullanma biçimleri birbirinden ayrılmaktadır. Hele ki küreselleşmiş günümüz dünyasında bahsedilen bu ayrımlar daha da dallanıp budaklanmaktadır.

Yöntem Bilimciler Açısından Sıralamalar

Sıralama kuruluşları genellikle ağırlıklıdır ve topla metodolojisini kullanmaktadır. Ağırlıklıdır ve topla metodolojisinin temeli basit bir matematiksel işleme dayandırılmıştır. Sıralamaların kavramsallaştırılmasına ve akademik performansın (ya da mükemmelliğin) işlevselleştirilmesine uyacak biçimde bir dizi gösterge seçilmekte, bu göstergeler için veriler toplanmaktadır. Sonrasında gösterge puanları önem derecelerine göre ağırlıklandırılarak elde edilen değerler toplanmakta, her bir üniversitenin sıralamadaki yerini belirleyecek olan genel skor değerlerine ulaşılmaktadır. Bilimsel açıdan hayranlık uyandıracak bir yönü bulunmamasına rağmen, bu metodoloji ile sıralama sonuçlarına nesnellik ve bilimsellik kazandırılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır (Soh, 2015, s. 297).

Kullanılan metodoloji ne olursa olsun, sıralama yapan kuruluşlar belirledikleri yaklaşımla (performans, kalite, başarı vb.) katılım gösteren üniversiteleri karşılaştırmakta ve sıralamaktadırlar. Yöntem bilimcilere göre bu süreç sonucunda sıralama kuruluşları en iyi üniversitelerin hangileri olduğuna karar vermektedirler. Dolayısıyla üniversite sıralamaları aslında bir karar verme problemidir.

Bir karar verme probleminin özünü karar kuramları oluşturmaktadır. Temelde karar kuramları davranışsal karar kuramı ve normatif karar kuramı olarak ikiye ayrılmaktadır (Hansson, 1994; Resnik, 1987). Üniversite sıralamalarında analitik süreçlerin izlenmesi ve mantığa uygun kararların alınması nedeniyle sıralamaların normatif karar kuramı kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ifade edilebilir. Üniversite sıralamalarında birden fazla kriter ve birden fazla üniversite yer aldığından, bu problemin çözümünde yapısal anlamda çok boyutlu karar kuramının kullanılmasının uygun olacağı düşünülmektedir. Nitekim çok sayıda kriterin yer aldığı üniversite sıralamalarında tek bir üniversitenin bütün kriterlerde en iyi performansa sahip olması beklenmemektedir. Bu nedenledir ki, çok kriterli

karar problemlerinde kriterler arası etkileşime, uzlaşmaya ya da karşılaştırmalara göre çözüme ulaşılmaktadır.

Çok kriterli karar problemlerinde çözüme ulaşılmasındaki en önemli adımlardan biri de kriterlere atanacak ağırlık değerlerinin belirlenmesidir. Çünkü kriterlerin ağırlık değerlerinde meydana gelebilecek en ufak bir artış ya da azalış sıralamaların büyük ölçüde değişmesine neden olmaktadır. Bu nedenledir ki sıralamaların oluşmasında kriterlere atanacak ağırlık değerleri, üniversitelerin bu kriterler bazında almış oldukları değerlerden daha büyük bir öneme sahiptir.

Sıralamalarda kullanılan kriterler ve kriterlere atanan ağırlık değerleri aslında neyin ölçülmeye çalışıldığı konusunda paydaşlara önemli ipuçları sunmaktadır. Ancak paydaşlar kriterlerin nasıl oluşturulduğundan, kriterlerin ağırlıklarının nasıl olması gerektiğinden ziyade üniversitelerin hangi sırada yer aldığı ile ilgilenmektedirler. Sıralamalarda kullanılan kriterler birbirlerinden farklı özelliklere sahiptirler. Bu nedenden dolayı çok kriterli karar verme problemlerinde, kriterlerin önem derecelerinin, yani ağırlıklarının belirlenmesi hususunda da birtakım bilimsel yöntemlerin izlenmesi gerekmektedir. Literatürde ağırlıklandırma yöntemleri, nesnel, öznel ya da nesnel ve öznel yöntemlerin birlikte kullanıldığı hibrit ağırlıklandırma yöntemleri olarak sınıflandırılmışlardır. Nesnel ağırlıklandırma yöntemlerinde matematiksel modeller yardımıyla objektif sonuçlar ortaya koyulurken, öznel ağırlıklandırma yöntemlerinde kriterlerin ağırlıkları karar vericiler tarafından belirlenmektedir. Dolayısıyla üniversitelerin sıralanmasında kullanılan ağırlıklandırma yönteminin öznel ağırlıklandırma yöntemi olduğu anlaşılmaktadır. Öznel ağırlıklandırma yönteminde karar vericilerin hatalı ya da yanlı görüşlere sahip olması, kriterlerin ağırlıkları ile birlikte üniversitelerin sıralamalarının da değişmesine neden olmaktadır. Sıralamalarda kullanılan kriterler ve ağırlık değerleri göz önüne alındığında bu değişimin, büyük, köklü, zengin ve anglofon üniversiteler lehine sonuçlar vereceği anlaşılmaktadır.

Sıralama yapan kuruluşların kullandığı değerlendirme ölçütleri dikkate alındığında birçok kriterin ölçüm birimlerinin birbirinden farklı olduğu görülebilir (Tablo 1). Örneğin, öğrenci sayısı kriterinin ölçüm birimi kişi sayısı iken, araştırma gelirleri kriterinin ölçüm birimi ABD dolarıdır. Çok kriterli karar problemlerinde birimleri farklı olan kriterler arasında doğrudan değerlendirme yapılamayacağından normalizasyon yöntemlerinin kullanılması, yani kriterlerin boyutsuz hale getirilmesi gerekmektedir. Sıralama yapan kuruluşların bu gerekliliği yerine getirme konusunda nasıl bir yöntem izlediği bilinmemektedir. Literatürde, çok kriterli karar problemlerinde kullanılan normalizasyon yöntemlerinin sıralamaları değiştirdiğine yönelik bulgular yer almaktadır (Özdağoğlu, 2014; Satici, 2021; Yüce & Özkan, 2021; Chen, 2019). Bu bağlamda, üniversite sıralamalarında metodolojik

açından bir eksikliğin daha olduğu ifade edilebilir. Ayrıca sıralama sonuçlarının kullanılan normalizasyon yöntemine göre de farklılar göstereceği paydaşlar tarafından dikkate alınmalıdır.

Kullanılan ağırlıklandır ve topla yönteminin metodolojik açıdan zayıflığı, değerlendirme ölçütlerinin ve ağırlıklarının yanlılığı, sıralamaların ayırt edici gücünün düşük olmasına neden olmaktadır. Sıralamalarda başı çeken üniversiteler için hesaplanan puanlar arasındaki farklar nispeten daha belirgin olsa da sıralamalarda sonlarda yer alan üniversiteler için hesaplanan puanlar arasındaki farklar çok az farklılık göstermektedir. Bu sebepten sıralama yapan kuruluşlar sonlarda yer alan üniversitelerin sıralamalarındaki konumunu net bir biçimde ortaya koymak yerine belirli bir sıralama aralığında üniversiteleri konumlandırmaktadırlar (801-1000, 1001-1200 vb.). Bu durum, belirlenen aralıklardaki üniversitelerin birbirleriyle karşılaştırılmasına engel olmakta, sıralama sonuçlarının kesinliği hakkında akıllarda soru işaretleri oluşturmaktadır.

Sıralama sonuçları ile üniversitelere yönelik performans algısının ön plana çıkarıldığı ifade edilebilir. Bir başka deyişle, üniversitelerin performanslarının ölçülerek sıralandığı düşündürülmek istenmektedir. Sıralamalarda kullanılan yöntem metodolojik anlamda bir performans ölçüm yöntemi olmamakla birlikte, performansın hangi boyutunun ölçüldüğü de kuruluşlar tarafından açıklanmamaktadır. Literatürde yer alan çalışmalarda performansın etkinlik boyutunun sıklıkla değerlendirildiği, bu çalışmalarda üniversitelerin ya da üniversitelerin bölümlerinin görece etkinliklerinin ölçüldüğü görülebilir (Tyagi, Yadav & Sing, 2009; Aziz, Janor ve Mahadi, 2013; Erkoç 2016; Uslu, Ertaş ve Yayar, 2018). Dolayısıyla sıralamaların görece bir performans ölçümü olarak nitelendirilebilmesi için uygun etkinlik ölçüm modelinin seçilmesi (oran analizi, parametrik yöntemler ve parametrik olmayan yöntemler), girdi ve çıktı değişkenlerinin belirlenmesi ve uygun etkinlik analizi (stokastik sınır analizi, veri zarflama analizi vb.) yönteminin uygulanması gerekmektedir.

Sıralama kuruluşları, birbirlerinden bağımsız bir biçimde kriterlerin, belirlenen ağırlık değerleri oranında sıralamaların oluşumuna katkı sağladığını varsaymaktadır. Ancak sıralamalarda kullanılan kriterler arasında yüksek korelasyonun bulunması durumunda bu varsayımı geçerliliğini yitirmektedir. Çünkü kriterlerin bazılarıyla aynı şeyin ölçüldüğü, yani aslında aynı sıralama sonuçlarının elde edildiği, bu nedenle de bazı kriterlerin değerlendirme dışı bırakılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. İstatistiksel açıdan bu duruma çoklu bağlantı sorunu (Multicollinearity) adı verilmektedir. Bazı kriterlerin de sıralamaların oluşumunda neredeyse hiç katkı sağlamadığı, bu kriterlerin bazı üniversitelerin sıralamalarındaki yerini sağlamlaştırmak amacıyla kullanıldığı ifade edilebilir. Soh (2015), sıralamalarda kullanılan kriterler arasında bu tür

problemlerin var olup olmadığının incelenmesi gerektiğini ifade etmiş, bu tür problemlerin var olması durumunda sıralamaların beklenenden farklı sonuçlar doğuracağını vurgulamıştır.

Tartışma

Sıralama yapan kuruluşlar, dünyanın pek çok farklı coğrafyasından, sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan bağlamsal farklılıkları bulunan yükseköğretim kurumlarını, nesnel olarak belirledikleri göstergeler ve bu göstergelere ait nicel verileri kullanarak sıralamaktadırlar. Yapısal olarak birbirinden ayrışan yükseköğretim kurumlarını basit bir metodoloji ile sıralayan kuruluşlar, küresel, ulusal ve kurumsal düzeylerdeki yükseköğretim paydaşlarını derinden etkilemektedirler.

Sıralamalar üniversitelerden mezun olan öğrencilerin kazandıkları bilgi, beceri ve donanımlarını dikkate almadıkları gibi kurumların topluma katkıları ve örgütsel performansları ile de ilgilenmemektedirler. Sıralamalar, uluslararası öğrenci/akademik personel, kurum/araştırma bütçesi ve en önemlisi de itibar göstergelerini keskin bir çerçevede sunmaktadırlar. Bu göstergeleri meşrulaştırmak için de üniversitelerin mümkün olduğunca eşit olmasını sağlama ihtiyacını kabul eden küresel bir akademik ortam oluşturma arzusuna sahip olduklarını öne sürmektedirler. Ne yazık ki sıralamaların bu sorumluluklarını nasıl yerine getirdiklerini izlemenin ya da kontrol etmenin bir yolu bulunmamaktadır.

Sıralamalar, meritokratik davranmak yerine, tarihi, büyük, zengin ve genellikle anglofon üniversitelerin itibar hiyerarşisindeki yerlerini pekiştirmektedirler. Bu hiyerarşik düzen yıllar geçtikçe bir hegemonyaya dönüşmüştür. Nitekim Belenkuyu ve Karadağ (2022), çok sayıda endekslı dergiye sahip ülkelerdeki üniversitelerin sıralamalara egemen olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Küresel rekabet, yükseköğretimin piyasalaşması, itibarın ihtisamı ve oluşturulan algı yükseköğretim kurumlarını biçimlendirmektedir. Sübjektif göstergelere sıkı sıkıya bağlı olan sıralamalar, üniversiteleri belli bir kalıba sokma gayreti içindedir. İdealin ne olduğunu işaret eden sıralama sonuçları, üniversiteleri tek tip kurumlar haline dönüştürme eğilimindedir. Bu durum yükseköğretim sistemlerini etkilemiş, üniversiteleri sıralama yapan kuruluşlardan icazet alma yarışına sokmuştur. Bu yarışta bir sonraki yıl en iyi yerde olmayı arzulayan yükseköğretim kurumları, yıllık planlarında, amaç ve hedeflerinde köklü değişiklikler yapmaya mecbur bırakılmaktadırlar. Bazı üniversiteler SCI, SSCI, AHCI ya da E-SCI dergilerde daha çok yayın yapılması için atama-yükseltme kriterlerini bu indekslere göre güncellemekte, bazı üniversiteler proje sayısı ve bütçesini artıracak çalışmalar yürütmekte, bazıları ise daha fazla uluslararası öğrenciye kontenjan sağlamaktadır. Atıf sayısını artırmak için yapılanların ise en çarpıcı uygulama olduğu söylenebilir.

Belirli bir yükseköğretim kurumunun kadrosunda olan, yüksek atf sayısına sahip bilim insanlarının, aynı zamanda başka bir yükseköğretim kurumunun ücreti mukabilinde öğretim üyesi olması olgusu ile karşılaşmıştır. Bir başka ifade ile bir bilim insanı aslında iki farklı kurumun mensubu olarak görünmektedir. Bu üyeliğin nasıl gerçekleştirildiğinden ziyade, bu yola başvuran üniversitenin sıralamalarda %30 gibi oranlarda ağırlıklandırılan atf sayısı değişkeninin değerini artırdığı, bu sayede iyi bir derecelendirme puanı kazandığı, sıralama sonuçları dikkatli bir biçimde incelendiğinde görülebilir. “Kestirme” olarak nitelendirdiğimiz bu yolu tercih eden üniversitelerin sıralamalardaki konumları ne ahlaki ne de sürdürülebilirdir.

Sıralama sonuçlarını medya kuruluşları “dünyadaki ilk 500/1.000 üniversite” ya da “ülkemizde ilk 500/1.000’e giren üniversiteler” gibi dikkat çekici başlıklar kullanarak servis etmektedirler. Bu durum yükseköğretim paydaşlarını algıda seçiciliğe yönlendirmekte, yani sıralamalardaki birçok etmeni göz ardı edip yalnızca kelimelere, rakamlara ve skorlara odaklanmalarını sağlamaktadır. Bir başka ifade ile sıralama kuruluşları paydaşlara göstermek istediklerini göstermek, duyurmak istediklerini duyurmak için bilişsel bir çarpıtma yöntemi kullanmaktadır. Böylelikle paydaşların mevcut bilgileri ve düşünceleri bu süreç içerisinde manipüle edilmektedir. Servis edilen bu haberlerde gerçeğin dışında bir senaryo türetilmekte, paydaşların bu senaryoyu gerçekmiş gibi algılamaları beklenmektedir. Nitekim “Üç Büyükler” tarafından yayınlanan “Dünya Üniversite Sıralamaları” sonuçları ile paydaşlar, “Dünya” kelimesine yönlendirilmekte, sıralamalara tüm dünyadaki üniversitelerin katıldığı izlenimi verilmeye çalışılmaktadır. Dünyada yaklaşık 25.000 ila 30.000 üniversite olduğu bilinmekteyken, “Üç Büyükler” ilk yıllarda 200 ila 500 üniversiteyi, günümüzde ise 1.000 ila 2.000 üniversiteyi sıralamaktadırlar.

Paydaşlar için sıralama sonuçları, bir önceki yıl ile bir sonraki yıl arasında kurumlarının performanslarını kıyaslamada önem arz etmektedir. Ancak sıralamalara katılan üniversite sayısının değişmesi, üniversitelerin sıralamalardaki konumlarının yıllara göre kıyaslanmasında ve sonuçların değerlendirilmesi hususunda sorun teşkil etmektedir. Sıralama sonuçları incelendiğinde bazı üniversitelerin sıralamaların yapıldığı ilk yıllarda katılımcı üniversite sayısı oldukça az olduğu için yüksek performans sergilediği, ilk 500 üniversite içerisinde yer aldığı görülmektedir. Ancak ilerleyen yıllarda katılımcı üniversite sayısının artışıyla birlikte bu üniversitelerin performanslarının düşüşe geçtiği, ilk 500 hatta ilk 1.000 üniversite arasında bile yer alamadığı anlaşılmaktadır. Bazı üniversitelerin ise katılımcı üniversite sayısında artış meydana gelmesine rağmen sıralamadaki konumunun değişmediği gözlemlenmektedir. Bu durum, üniversitelerin sıralamalardaki konumlarının değişmemesine rağmen performanslarının artış gösterdiği ihtimalini de akıllara getirmektedir. Sıralamalara katılan üniversite sayılarının yıllara göre değiştiğini göstermek ve üniversitelerin sıralama sonuçlarındaki konumlarının değişimini ortaya

koyup performanslarını kıyaslamak için THE tarafından yapılan sıralamalar ile birlikte Türk yükseköğretimindeki bazı üniversiteler tercih edilmiştir. Benzer kıyaslamalar için ARWU ve QS tarafından yapılan sıralamalar da kullanılabilir. Örneğin Bilkent Üniversitesinin performansının son iki yıl düşüşe geçtiği, İstanbul Üniversitesinin performansının ise hiç değişmediği ■ Tablo 2’den yorumlanabilir. Benzer yorumlar ■ Tablo 2 kullanılarak türetilir. Ancak bu kıyaslamada gözden kaçırılan nokta sıralamaya kaç üniversitenin katılmış olduğudur. Bilkent Üniversitesi sıralamalara katılımın nispeten daha az olduğu 2019 ve 2020 yıllarında daha üst sıralarda yer almışken, sıralamalara katılımın arttığı 2021, 2022 ve 2023 yıllarında üst sıralardaki yerini kaybettiği anlaşılmaktadır. İstanbul Üniversitesi ise sıralamalara katılım artsa da her yıl aynı sırada yer almıştır. Performansı değerlendirirken üniversitelerin katılımcı üniversite sayısına göre hangi yüzdeler dilimde olduğunu göz önüne aldığımızda ortaya çıkan sonuçlar çarpıcı olduğu kadar yanıltıcıdır. Yine ■ Tablo 2’den Bilkent Üniversitesinin 2019 yılında (501-600 bandında) sıralamalara katılım gösteren 1.250 üniversite arasında %40-48’lik dilime girdiği, 2020 yılında ise sıralamadaki yerinin değişmemiş olmasına rağmen (yine 501-600 bandında) katılım gösteren 1.400 üniversite arasında %36-43’lük dilime yükseldiği, sonuç olarak sıralamadaki yerinin değişmemiş olmasına rağmen yüzdeler dilim açısından daha yüksek performans gösteren üniversiteler arasında yer aldığı anlaşılabilir. Benzer biçimde Hacettepe Üniversitesi 2019, 2020 ve 2021 yılları sonuçlarında aynı sırada (501-600.) yer almış olmasına rağmen 2019 yılında %40-48’lik dilime, 2020 yılında %36-43’lük dilime ve 2021 yılında ise %33-40’lık dilime girdiği (2022 ve 2023 yıllarında da aynı şekilde), sıralamalardaki konumunun değişmemesine rağmen performansının arttığı söylenebilir. Dolayısıyla sıralamalara katılan üniversite sayısını dikkate almadan yapılan performans kıyaslamalarının hatalı sonuçlar doğurduğu, üniversitelerimizin gerçekte nasıl bir performans sergilediğini ortaya koymada yetersiz olduğu kadar yanıltıcıdır. Sıralama sonuçlarının bu şekilde değerlendirilmesi, medyada son yıllarda Türk yükseköğretim sistemindeki üniversitelerin artık dünyada ilk 500’e giremediği, performanslarının düşüşe geçtiği yönünde haberlerin yapılmasını tetiklemiştir. Dünyadaki tüm üniversiteler düşünüldüğünde aslında bir avuç üniversitenin sıralandığı sonuçlara bakılarak, geçmişte Türk üniversitelerinin yüksek performans sergilediğini, günümüzde ise performanslarının düşüşe geçtiğini iddia etmek gerçeği çarpıtmak demektir. Gerçek şudur ki, sıralama kuruluşları tarafından dünyadaki tüm üniversiteler sıralanmadığı için Türk üniversitelerinin sıralamalarda ilk 500’ün içinde mi yoksa dışında mı yer aldığı, performanslarının gerçekte ne olduğu bilinemez. Bu durum “iyi” ya da “kötü” üniversite performansına dair söylemler inşa etmede aktif bir rol oynayan sıralama kuruluşlarının, paydaşlar için ne kadar yanıltıcı olduğunu göstermekle birlikte, sıralama kuruluşlarının güvenilirliğinin de sorgulanması gerektiğinin en büyük göstergelerinden biridir.

Sıralamalar, tüm dünyadaki yükseköğretim sistemlerini etkilediği gibi Türk yükseköğretim sistemini de etkilemiştir. Sıralamaların itibar göstergesi olarak kabul edilmesi ve marka bilinirliği sağladığına inanılması, üniversitelerimizin bu sıralamalarda yer edinme arzusunu artırmıştır. Aynı zamanda üniversitelerimizin uluslararası rekabet gücünü

artırmak için 11. Kalkınma Planında dünya üniversite sıralamalarında en az 5 Türk üniversitesinin ilk 500'e girmesi hedeflenmiştir. Ancak bu noktada uluslararası performans ya da kalite standartlarına sahip olduğunu düşündüren, gerçekte ise birçok eksiği ve yanıltıcı yanı olan, güvenilirliği tartışılan sıralamaları kullanmaktan ziyade, toplumun,

Tablo 2. Yıllara göre THE'ya katılan üniversite sayıları ile bazı vakıf ve devlet üniversitelerinin sıralamaları.

THE WORLD UNIVERSITY RANKINGS	2023 Yılı Sıralama Sonucu (% Dilimi)	2022 Yılı Sıralama Sonucu (% Dilimi)	2021 Yılı Sıralama Sonucu (% Dilimi)	2020 Yılı Sıralama Sonucu (% Dilimi)	2019 Yılı Sıralama Sonucu (% Dilimi)
Cankaya Üniversitesi	401-500 (%22-28)	401-500 (%25-31)	401-500 (%27-33)	401-500 (%29-36)	Veri girişi yapılmamış
Koç Üniversitesi	401-500 (%22-28)	501-600 (%31-38)	401-500 (%27-33)	501-600 (%36-43)	401-500 (%32-40)
Sabancı Üniversitesi	401-500 (%22-28)	501-600 (%31-38)	501-600 (%33-40)	401-500 (%29-36)	351-400 (%28-32)
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	501-600 (%28-33)	601-800 (%38-50)	801-1000 (%53-67)	601-800 (%43-57)	601-800 (%48-64)
Bahçeşehir Üniversitesi	601-800 (%33-45)	801-1000 (%50-63)	1001+ (%67)	1001+ (%71)	1001+ (%80)
Hacettepe Üniversitesi	601-800 (%33-45)	601-800 (%38-50)	501-600 (%33-40)	501-600 (%36-43)	501-600 (%40-48)
İstanbul Teknik Üniversitesi	601-800 (%33-45)	601-800 (%38-50)	801-1000 (%53-67)	601-800 (%43-57)	601-800 (%40-64)
Bilkent Üniversitesi	801-1000 (%45-56)	601-800 (%38-50)	601-800 (%40-53)	501-600 (%36-43)	501-600 (%40-48)
Boğaziçi Üniversitesi	801-1000 (%45-56)	801-1000 (%50-63)	601-800 (%40-53)	601-800 (%43-57)	501-600 (%40-48)
Özyeğin Üniversitesi	801-1000 (%45-56)	1001-1200 (%63-75)	1001-1200 (%67-80)	Veri girişi yapılmamış.	Veri girişi yapılmamış.
Atılım Üniversitesi	1001-1200 (%56-67)	1001-1200 (%63-75)	601-800 (%40-53)	801-1000 (%57-71)	801-1000 (%64-80)
İstanbul Üniversitesi	1001-1200 (%56-67)	801-1000 (%50-63)	801-1000 (%53-67)	801-1000 (%57-71)	801-1000 (%64-80)
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa	1001-1200 (%56-67)	801-1000 (%50-63)	Veri girişi yapılmamış.	Veri girişi yapılmamış	Veri girişi yapılmamış
Yıldız Teknik Üniversitesi	1001-1200 (%56-67)	1001-1200 (%63-75)	1001+ (%67)	1001+ (%72)	801-1000 (%80)
İstanbul Medipol Üniversitesi	1201-1500 (%67-83)	1201+ (%75)	1001+ (%67)	1001+ (%71)	Veri girişi yapılmamış.
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üni.	1201-1500 (%67-83)	1201+ (%75)	1001+ (%67)	1001+ (%71)	1001+ (%80)
Anadolu Üniversitesi	1201-1500 (%67-83)	1201+ (%75)	1001+ (%67)	1001+ (%72)	801-1000 (%80)
Akdeniz Üniversitesi	1201-1500 (%67-83)	1201+ (%75)	1001+ (%67)	1001+ (%72)	1001+ (%80)
Erciyes Üniversitesi	1201-1500 (%67-83)	1201+ (%75)	1001+ (%67)	1001+ (%72)	801-1000 (%64-80)
Yeditepe Üniversitesi	1501+ (%83)	1201+ (%75)	1001+ (%67)	1001+ (%71)	1001+ (%80)
Sıralamaya Dahil Olan Üniversite Sayısı	1799	1600	1500	1400	1250

Kaynak: THE'dan elde edilerek düzenlenmiştir. Güncel sıralama 2023 yılı olduğundan vakıf ve devlet üniversitelerinin sıralamaları bu yıla göre düzenlenmiştir.

öğrencilerin, akademisyenlerin kısacası tüm yükseköğretim sistemi paydaşlarının istek ve yükümlülüklerinin yerine getirilip getirilmediğinin araştırılması önerilmektedir. Heterojen yapıya sahip küresel sıralama sistemlerinde sıralanmak yerine, daha homojen olduğunu düşündüğümüz ulusal sıralama sistemlerinin geliştirilmesi, ancak bu sıralama sistemlerinde üniversiteler yerine daha çekirdeğe inilerek üniversitelerin bölümlerinin hatta anabilim dallarının kıyaslanması tavsiye edilmektedir. Bu sayede hangi üniversitenin hangi bölümüyle ya da anabilim dalıyla öne çıktığı anlaşılacak, rekabet ortamı daha sağlıklı bir hâl alacak ve paydaşlar sıralamaları daha sağlıklı bir biçimde değerlendireceklerdir.

Üniversiteler, yapısal özellikleri gereği, birbirinden farklı girdilere ve çıktılara sahip kurumlardır. Faust (2007)'un ifade ettiği gibi üniversiteler, ürünleri ölçülebilen ve yalnızca pazar ihtiyaçlarına göre uyarlanabilen akademik fabrikalar değildirler. Üniversiteler, zamansız taahhütlerde bulunan ve bu taahhütlere yönelik tahmin edilemeyen ve çoğu zaman ölçülemeyen getirileri olan kuruluşlardır. Kayseri Erciyes Üniversitesindeki bilim insanlarının Covid-19'a karşı geliştirmiş oldukları aşıyla binlerce insanın hayatının kurtarılmasına yardımcı olması, Akdeniz Üniversitesindeki bilim insanlarının dünyada ilk defa gerçekleştirdikleri organ nakilleri vb. birçok gelişme ölçülemeyen getiriler için verilebilecek en güzel örneklerdir. Bu noktadan hareketle, mevcut üniversite sıralamalarının malayani bir çaba olduğu bir kez daha iddia edilmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Yükseköğretimin kitleselleşmesi, piyasalaşması ve küreselleşmesi ile birlikte yaşanan uluslararası rekabet sonucu ortaya çıkan üniversite sıralamaları, kavramsallaştırılmış, yükseköğretim sistemleri için navigatör olma rolü kazanmıştır. Sıralamaları bir iletişim unsuru olarak kullanan kuruluşlar, paydaşları ve üniversitelerin amaç ve hedeflerini derinden etkilemektedir. Basit bir metodoloji yardımıyla üniversitelerin performanslarını tek bir puanla ifade eden sıralamalar, kurumların sahip olduğu zenginliği gizlemektedir. Katılım gösteren üniversite sayısının artışıyla birlikte rasyonelleşen sıralamaların, gelecekte daha yaygın bir hâl alacağı, yükseköğretim sistemleri üzerindeki etkilerinin daha sofistike olacağı düşünülmektedir.

Sıralamaların etkisi, küresel rekabette yer edinmek için yükseköğretim sistemlerini yapılandırmada stratejik bir biçimde kullanılmaları itibar yarışımı beraberinde getirmiştir. Sıralamaların oluşturulmasında kullanılan değerlendirme ölçütleri yarışı kazananlarının belirlenmesinde büyük öneme sahiptir. Ancak değerlendirme ölçütlerinin bazı üniversitelere fayda sağladığı, kısacası sıralama sonuçlarının yanlış olduğu kolaylıkla görülebilir. Sıralamalarda kullanılan itibar ölçütlerinin ağırlıkları %30 ilâ %50 arasında değişmekte, sıralamalar bilindik, tarihi ve anglofon üniversitelerin lehine sonuçlanmaktadır. İtibar ölçütlerinin

ağırlıklarına böylesine yüksek değerler atfedilmesi, bu üniversitelerin diğer üniversitelerden (k)ayrılmasına hizmet etmektedir. Bu durum sıralamalara katılan üniversiteler arasında haksız bir rekabetin yaşandığının en büyük göstergelerinden bir tanesidir. Diğer üniversiteler ile birlikte Türk yükseköğretim sisteminde yer alan üniversiteler itibar ölçütlerinin dışında kalan atf sayısı, makale sayısı ve öğrenci sayısı vb. ölçütlerle sıralanmakta, bir başka ifadeyle performanslarının %50'si ilâ %70'i ile diğer üniversitelerle yarışmaktadırlar. Objektiflikten uzak değerlendirme ölçütleri ile akıntıya karşı kürek çekmek zorunda bırakılan üniversiteler/üniversitelerimiz, beyhude çabalarla kazanımları belli olan bir oyunda mücadele etmektedirler.

Sıralamalardaki rekabetin haksız bir biçimde yaşandığını ortaya koyan göstergelerden biri de üniversite bütçeleridir. Sıralamalarda başı çeken üniversitelerin yıllık bütçeleri ile Türk yükseköğretim sistemindeki üniversitelerimizin yıllık bütçeleri arasında büyük farklılıklar olduğu, hatta tüm üniversitelerimiz bütçeleri bir araya getirilse bile bu farkın kapanamayacağı net bir biçimde görülebilir. Ekonomimiz göz önüne alındığında, üniversitelerimize ilk bakışta nominal anlamda büyük miktarlarda bütçelerin ayrıldığı, birim bazındaki bütçe değerleriyle üniversitelerimizin küresel çapta rekabet gücüne sahip olduğu ifade edilebilir. Ancak kur farklılıkları da denkleme katıldığında rekabetin mümkün olamayacağı anlaşılabilir. Ayrıca ülkemizde üniversite sayısında yaşanan artış, üniversitelerin bölünerek yeni üniversitelerin kurulması yükseköğretime ayrılan bütçeden dağıtılan payın üniversite bazında azalmasına neden olmaktadır.

Bu durum üniversitelerimizin sıralamalardaki rekabet etme gücünü azaltmakta, ülkemizdeki bilim insanlarının performanslarının da tartışılır hale gelmesine neden olmaktadır. Daha düşük bütçeler ile bütçesi çok daha büyük olan üniversiteleri sıralamalarda gerisinde bırakan üniversitelerimizin bilim insanlarının aslında ne kadar üstün bir performans sergilediği dikkate alınmalıdır.

Sıralamalarda kullanılan ham verilerin neler olduğu ve verilerin nasıl işlendiği paydaşlar tarafından bilinmemektedir. Paydaşların, üniversitelerin gerçekte nasıl sıralandığını görmelerini sağlayacak bir işleyiş de bulunmamaktadır. Üniversitelerin elde ettikleri performans skorlarına ve sıralamalardaki konumlarına vurgu yapan sıralamalar, şeffaflıktan büyük ölçüde yoksundurlar. Bu bağlamda sıralama sonuçlarında karşılaşılan tutarsızlıklar manidardır. Özellikle yeni kurulan ve akademik kadrosu ücrete mahsuben çalışan bilim insanları ile güçlendirilen bazı vakıf üniversitelerinin köklü bir geçmişe sahip üniversitelerden daha iyi bir sıralama sonucu elde etmesi şaşırtıcı olduğu kadar anlamsızdır. Dolayısıyla sıralamalardan daha gerçekçi ya da daha tutarlı sonuçlar elde etmek için üniversitelerin nitelendirilmesine ihtiyaç vardır. Ülkemizde yükseköğretim kurumlarının akademik başarılarını değerlendirmek için kurulan URAP, üniversiteleri "devlet-vakıf, tıp fakültesi

olan-olmayan, 2.000 yılından önce-sonra kurulan, 6.000'den az-fazla öğrencisi olan" özelliklerine göre nitelendirmektedir. Bu kapsamda URAP tarafından yapılan sıralamaların üç büyüklerin yapmış olduğu sıralamalara kıyasla daha mantıklı sonuçlar verdiği ifade edilebilir.

Sıralamalar itibar, bütçe ve yayın/atıf sayısı gibi göstergelerle küresel çapta tanınırlık fırsatı sunmaktadır. Küresel çaptaki tanınırlık ile paydaşlara buz dağının yalnızca su üstünde kalan kısmı gösterilir iken, gerçekte buz dağının altında olan kısmı, yani sıralamaların yükseköğretim kurumları üzerindeki gerçek etkileri gizlenmektedir. Birtakım üniversitelerin üstünlüklerini kabul ettirme, küresel modeli güçlü kılarak üniversiteleri bağlamından ve amacından uzaklaştırma, yetkin insan kaynağını (öğrenci, akademisyen gibi) yönlendirme, özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin yükseköğretim kurumlarında kaygı kültürü oluşturma vb. gizlenen etkilerden bazılarıdır. Sıralanan üniversitelerin devlete bağlı kurumlar olması, sıralayanların ise özel kuruluşlar olması buz dağının altında yatan gerçeklerin neden gizlendiğinin kanıtıdır. Sıralama kuruluşları, yükseköğretim paydaşları için bir illüzyon gösterisi sunmaktadır. Tıpkı şapkadan tavşan çıkaran bir illüzyonistin numarasında yaptığı gibi sıralama kuruluşları, yükseköğretim paydaşlarını etkisi altına almakta, sıralama sonuçlarının değerlendirme sürecinde yanılsamaya uğramalarına neden olmaktadır. Sıralama yapan kuruluşların sayısının artışı ve sonuçların geniş kitleler tarafından takip edilmesi, sıralamaların illüzyonunun sıradan tartışma konularının ötesinde sorgulanmasını gerekli kılmaktadır. Mevcut sıralamalar nasıl iyileştirilebilir? ve kullanılan göstergelerin ağırlıkları ne olmalıdır? gibi soruların yerine yükseköğretim kurumlarını değerli kılan şeyler nelerdir? Paydaşların üniversitelerden beklentileri nelerdir? Paydaşlar ve üniversiteler için asıl önemli olan nedir? Üniversitelerin sıralanmasında dikkat edilmesi gereken hususlar nelerdir? Sıralamalar hangi perspektiflerden ele alınmalıdır? Yöntem bilimcilere sıralama çalışmalarında neden yer verilmelidir? vb. soruların sayısını artırarak sıralamalara yönelik tartışmayı daha ileri noktalara taşımaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Son söz olarak üniversite sıralamalarının, değerli bir eğitim kurumunun yapısının ne olduğunu ya da olabileceğine yanıt aramaktan ziyade, sıralama yapan kuruluşların kendi yararına çalışan bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Yazar Katkıları / Author Contributions: BS: Fikir, veri toplanması, veri analizi, bulguların yorumlanması, kaynak taraması makalenin yazılması; BZE: Fikir, tasarım, danışmanlık/denetleme, makalenin yazılması, eleştirel inceleme. / BS: Project idea, data collection, data analysis, interpreting the result, literatür search, writing the manuscript; BZE: Project idea, conceiving and designing the study, study monitoring, writing the manuscript, critical reading and final check of the manuscript.

Fon Desteği / Funding: Bu çalışma, herhangi bir resmi, ticari ya da kâr amacı gütmeyen organizasyondan fon desteği almamıştır. / This work did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Etik Standartlara Uygunluk / Compliance with Ethical Standards: Yazarlar bu makalede araştırma ve yayın etiğine bağlı kaldığını, Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'na ve fikir ve sanat eserleri için geçerli telif hakları düzenlemelerine uyulduğunu ve herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını belirtmiştir. / The authors stated that the standards regarding research and publication ethics, the Personal Data Protection Law and the copyright regulations applicable to intellectual and artistic works are complied with and there is no conflict of interest.

Kaynakça

- Aguillo, I., Bar-Ilan, J., Levene, M., & Ortega, J. (2010). Comparing university rankings. *Scientometrics*, 85(1), 243-256.
- Altbach, P. (2003). The costs and benefits of world-class universities. *International higher education*, 3(3), 5-8.
- Altbach, P. G. (2012). The globalization of college and university rankings. *Change: The magazine of higher learning*, 44(1), 26-31.
- Arteaga, E., Joya, M., & Bastidas, G. A. (2014). Identidad estudiantil universitaria en la Escuela de Medicina, Sede Carabobo, Universidad de Carabobo, Venezuela. *Revista de Educación en Ciencias de la Salud*, 11(1), 3.
- Avrupa Patent Enstitüsü (EPO). (2021). *Patent endeksi raporu*. Efor Patent. <https://eforpatent.com.tr/avrupa-patent-ofisi-epo-patent-endeksi-2021-raporu/>. (Erişim Tarihi: 07.12.2022).
- Aziz, N. A. A., Janor, R. M., & Mahadi, R. (2013). Approach. *Social and Behavioral Sciences*, 90, 540-548.
- Belenkuy, C., & Karadag, E. (2022). Hegemony in global rankings: A Gramscian analysis of bibliometric indices and ranking results. *COLLNET Journal of Scientometrics and Information Management*, 16(2), 253-277.
- Chen, K. H., & Liao, P. Y. (2012). A comparative study on world university rankings: a bibliometric survey. *Scientometrics*, 92(1), 89-103.
- Chen, P. (2019). Effects of normalization on the entropy-based TOPSIS method. *Expert Systems with Applications*, 136, 33-41.
- Clarke, M. (2005). Quality assessment lessons from Australia and New Zealand. *Higher Education in Europe*, 30(2), 183-197.
- Clarke, M. (2007). The impact of higher education rankings on student access, choice, and opportunity. *Higher Education in Europe*, 32(1), 59-70.
- Collins, F. L., & Park, G.S. (2016). Ranking and the multiplication of reputation: Reflections from the frontier of globalizing higher education. *Higher Education*, 72, 115-129.
- Cortés V., D. (2011). Aportes para el estudio de la identidad institucional universitaria: El caso de la UNAM. *Perfiles educativos*, 33(SPE), 78-90.
- Dill, D. D., & Soo, M. (2005). Academic quality, league tables, and public policy: A cross-national analysis of university ranking systems. *Higher education*, 49, 495-533.
- Dhawi, B. M., Al-Maliji, R. I. (2010). *Directives of the Effective Educational Department*. Cairo: Arab Thought House.
- Eacea-Education, A. (2012). Culture Executive Agency (2012). *Citizenship Education in Europe*.
- Eccles, C. (2002). The use of university rankings in the United Kingdom. *Higher Education in Europe*, 27(4), 423-432.
- Erkoç, T. E. (2016). Measuring efficiencies of Turkish public universities with non-parametric efficiency estimation method. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(3), 124-136.
- Euronews. (2022). *Çin bilimsel makale sayısı ve etkinliği açısından ABD'yi geçerek dünyada lider oldu*. Euronews. <https://tr.euronews.com/2022/08/14/cin-bilimsel-makale-sayisi-ve-etkinligi-acisindan-abdyi-gecerek-dunyada-lider-oldu>. (Erişim Tarihi: 07.12.2022).
- Fauzi, M. A., Tan, C. N. L., Daud, M., & Awalludin, M. M. N. (2020). University rankings: A review of methodological flaws. *Issues in Educational Research*, 30(1), 79-96.
- Faust, D. (2007). *Installation address:unleashing our most ambitious imaginings*. Harvard. <https://www.harvard.edu/president/speeches-faust/2007/installation-address-unleashing-our-most-ambitious-imaginings/> (Erişim Tarihi: 16.01.2023).
- Federkeil, G. (2008). Rankings and quality assurance in higher education. *Higher education in Europe*, 33(2-3), 219-231.
- Fowles, J., Frederickson, H. G., & Koppell, J. G. (2016). University rankings: Evidence and a conceptual framework. *Public Administration Review*, 76(5), 790-803.
- Gadd, E. (2020). University rankings need a rethink. *Nature*, 587(7835), 523-524.
- Gioia, D. A., Schultz, M., & Corley, K. G. (2000). Organizational identity, image, and adaptive instability. *Academy of management Review*, 25(1), 63-81.
- Gornitzka, A., & Maassen, P. (2000). Hybrid steering approaches with respect to European higher education. *Higher education policy*, 13(3), 267-285.
- Hansson, S. O. (1994). Decision theory. *A brief introduction. Department of Philosophy and the History of technology*. Royal Institute of Technology. Stockholm.
- Hazelkorn, E. (2009). Rankings and the battle for world-class excellence: Institutional strategies and policy choices. *Higher education management and Policy*, 21(1), 1-22.
- Hazelkorn, H. (2011). *Rankings and the reshaping of higher education: The battle for world-class excellence*. London: Palgrave Macmillan.
- Hazelkorn, E. (2013). How rankings are reshaping higher education. In V. Climent, F. Michavila & M. Ripollés, (Eds.), *Los rankings universitarios, Mitos y Realidades*.
- Hazelkorn, H. (Ed.). (2017). *Global rankings and the geopolitics of higher education: Understanding the influence and impact of rankings on higher education, policy and society*. Oxford: Routledge.
- Johnes, J. (2018). University rankings: What do they really show?. *Scientometrics*, 115(1), 585-606.
- Hazelkorn, E. (2019). *The 'Best' universities in the world: Can global university ranking systems identify quality education?*. WENR <https://wenr.wes.org/2019/09/the-best-universities-in-the-world-can-global-university-ranking-systems-identify-quality-education>. (Erişim Tarihi: 23.04.2023).
- Kaycheng, S. (2015). Multicolinearity and indicator redundancy problem in world university rankings: an example using times higher education world university ranking 2013-2014 data. *Higher Education Quarterly*, 69(2), 158-174.
- Knight, J. (2008). *Higher education in turmoil: The changing world of internationalization*. Rotterdam: Sense Publisher
- Labianca, G., Fairbank, J. F., Thomas, J. B., Gioia, D. A., & Umphress, E. E. (2001). Emulation in academia: Balancing structure and identity. *Organization Science*, 12(3), 312-330.
- Marginson, S., & Van der Wende, M. (2007). To rank or to be ranked: The impact of global rankings in higher education. *Journal of studies in international education*, 11(3-4), 306-329.
- Özdağoğlu, A. (2014). Normalizasyon Yöntemlerinin Çok Ölçütlü Karar Verme Sürecine Etkisi-Moora Yöntemi İncelemesi. *Ege Academic Review*, 14(2).
- Power, M. (1997). *The audit society: Rituals of verification*. OUP Oxford.
- Pusser, B., & Marginson, S. (2013). University rankings in critical perspective. *The journal of higher education*, 84(4), 544-568.
- Resnik, M. D. (1987). *Choices: An introduction to decision theory*. U of Minnesota Press.
- Rhein, D., & Nanni, A. (2023). The impact of global university rankings on universities in Thailand: don't hate the player, hate the game. *Globalisation, Societies and Education*, 21(1), 55-65.

- Rodrik, D. (1999). *The new global economy and the developing countries: Making openness work*. Washington, DC: Overseas Development Council.
- Rust, V. D., & Kim, S. (2015). Globalization and global university rankings. *Second international handbook on globalisation, education and policy research*, 167-180.
- Satıcı, S. (2021). Farklı normalizasyon tekniklerinin çok kriterli karar verme yöntemlerine etkisi: WASPAS örneği. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 350-361.
- Sauder, M., & Espeland, W. N. (2009). The discipline of rankings: Tight coupling and organizational change. *American sociological review*, 74(1), 63-82.
- Shin, J. C., & Harman, G. (2009). New challenges for higher education: Global and Asia-Pacific perspectives. *Asia Pacific Education Review*, 10, 1-13.
- Shin, J. C., & Toutkoushian, R. K. (2011). The past, present, and future of university rankings. In K. Jung Cheol S., Robert, K., T., & Ulrich, T. (Eds.), *University rankings: Theoretical basis, methodology and impacts on global higher education* (Vol. 3, pp. 1-16). Dordrecht: Springer.
- Shore, C., & Wright, S. (2015). Audit culture revisited: Rankings, ratings, and the reassembling of society. *Current Anthropology*, 56(3), 421-444.
- Snellman, C. L. (2015). University in knowledge society: Role and challenges. *Journal of System and Management Sciences*, 5(4), 84-113.
- Stack, M. (2016). *Global university rankings and the mediatization of higher education*. Springer.
- Stansaker, B., & Kehm, B. (2009). Introduction. In M. K. Barbara & S. Bjorn (Eds.), *University rankings, diversity, and the new landscape of higher education* (pp. vii-xix). Rotterdam: Sense Publishers.
- Stansaker, B. R. (2003). Trance, transparency and transformation: the impact of external quality monitoring on higher education. *Quality in higher education*, 9(2), 151-159.
- Stella, A., & Woodhouse, D. (2006). *Australian Universities Quality Agency: Ranking of Higher Education Institutions*. Australian Universities Quality Agency.
- Stiglitz, J. (2002). *Globalization and Its Discontents*. New York: Norton.
- Stuart, D. L. (1995). Reputational Rankings: Background and Development. *New directions for institutional research*, 88, 13-20.
- Teodoro, A., Santos, E., & Costa Junior, R. D. (2018). University rankings: between market regulation and the diffusion of organizational models: The Brazilian case. *Revista Lusófona de Educação*, 41, 175-191.
- Tofallis, C. (2012). A different approach to university rankings. *Higher Education*, 63, 1-18.
- Tosunoğlu N., & Apaydın A., (2020). Üniversite sıralama göstergelerinin bulanık analitik hiyerarşi prosesi (AHP) ile sıralanması. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science*, 10(3), 451-460.
- Tyagi, P., Yadav, S. P., & Singh, S. P. (2009). Relative performance of academic departments using DEA with Sensitivity Analysis. *Evaluation and Program Planning*, 32, 168-177.
- Usher, A., & Medow, J. (2009). A global survey of university rankings and league tables. In M. K. Barbara & S. Bjorn (Eds.), *University rankings, diversity, and the new landscape of higher education* (pp. 3-18). Rotterdam: Sense Publishers.
- Uslu, A., Ertaş, F. C., & Yayar, R. (2018). Performansa dayalı etkinlik analizi: Devlet üniversiteleri örneği. *International Journal of Social Inquiry*, 11(1), 255-276.
- Van Raan, A. F. (2005). Fatal attraction: Conceptual and methodological problems in the ranking of universities by bibliometric methods. *Scientometrics*, 62, 133-143.
- Van Vught, F. (2007). Diversity and differentiation in higher education systems. In *CHET anniversary conference* (Vol. 16).
- Wahid Jerges, A. (2020). Egyptian Universities in Knowledge Society and Improving their Ranking in the World University Rankings. *International Journal of research in Educational Sciences.*, 3(2), 311-360.
- Woelert, P., & Yates, L. (2015). Too little and too much trust: Performance measurement in Australian higher education. *Critical Studies in Education*, 56, 175-189.
- Yüce, H., & Özkan, A. O. (2021). Normalizasyon yöntemlerinin biyomedikal verilerde sınıflandırma performansına etkisi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (30), 35-43.

Bu makale Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 Unported (CC BY-NC-ND 4.0) Lisansı standartlarında; kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (çevrimiçi bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarıyla açık erişim olarak yayımlanmaktadır. / This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0 Unported (CC BY-NC-ND 4.0) License, which permits non-commercial reuse, distribution and reproduction in any medium, without any changing, provided the original work is properly cited.

Yayıncı Notu: Yayıncı kuruluş olarak Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) bu makalede ortaya konan görüşlere katılmak zorunda değildir; olası ticari ürün, marka ya da kuruluşlarla ilgili ifadelerin içerikte bulunması yayıncının onayladığı ve güvence verdiği anlamına gelmez. Yayıncının bilimsel ve yasal sorumlulukları yazar(lar)ına aittir. TÜBA, yayımlanan haritalar ve yazarların kurumsal bağlantıları ile ilgili yargı yetkisine ilişkin iddialar konusunda tarafsızdır. / *Publisher's Note: The content of this publication does not necessarily reflect the views or policies of the publisher, nor does any mention of trade names, commercial products, or organizations imply endorsement by Turkish Academy of Sciences (TÜBA). Scientific and legal responsibilities of published manuscript belong to their author(s). TÜBA remains neutral with regard to jurisdictional claims in published maps and institutional affiliations.*

